

העמדת קטינים לדין

תאריך: דצמבר 2016

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

החלטתי לבחור דווקא בנושא הזה עקב חיבורי האישי לנושא הפלילי ובעיקר לעבריינות שמתבצעת על ידי נערים ונערות .

נושא זה נורא נוגע לליבי עקב זה שאני מבינה שבדרך כלל זה קורה בגלל שילדים מגיעים מעמד נמוך וחסר אמצעים אני מרגישה חמלה וצורך לעזור להם ולכן החלטתי לקחת את הנושא זה בשביל לחקור לעומק ולהבין יותר את העניין ואולי בעתיד הקרוב רחוק להצליח להביא לאיזה שהוא שינוי ואולי גם לעזור להם באיזה שהיא צורה.

תוכן עניינים

- 1.....מבוא
- 2.....פרק ראשון-משפט עברי
- 2.....ענישת קטינים- "דין בן סורר ומורה"
- 2-3.....גיל האחריות הפלילית
- 4-5.....סמכות בית הדין להעניש את הקטנים

6.....	פרק שתיים-משפט ישראלי
6.....	גיל האחריות הפלילית
7.....	אחריות ההורים על הקטין
8	עיכוב קטין
9-10.....	מעצר קטין
11.....	הארכת מעצר של קטין
12-13.....	חקירת קטינים במשטרה
14.....	העמדת קטינים לדין
15.....	פרק שלישי-השוואה בין משפט ישראלי לעברי
16-17.....	פרק רביעי-משפט משווה
18.....	פרק חמישי-סיכום ורפלקציה אישית
19.....	נספחים
20.....	ביבליוגרפיה

מבוא

עבריינות נוער מהווה תופעה חברתית קשה המדאיגה מדינות רבות בעולם ובכללן ישראל.

כאשר אנו דנים בעבריינות נוער אנו עוסקים למעשה בטווח רחב של עבירות הנעשות על ידי מתבגרים.

עבריינות נוער מתייחסת לכל סוגי הפשיעה המבוצעים על ידי אנשים המוגדרים על פי חוק כקטינים

העוברים על החוק.

יחסו של החוק לעבריינות כזו שונה מזה הניתן לעבירות של בוגרים

ככלל, יחס רשויות האכיפה והשפיטה במדינות המערב סלחני ומתחשב יותר כלפי עבריינים קטינים לעומת

בגירים. הגישה היא בעיקרה חינוכית-שיקומית ומטרתה לנסות ולהוציא את הצעיר ממעגל העבריינות. כמו

כן ישנה גם הקפדה מיוחדת על שמירה על זכויותיו של העבריין הקטין.

בדומה למספר מדינות מערביות נוספות, בישראל הגיעה עבריינות בני הנוער לממדים משמעותיים והיא

שכיחה בקרב קבוצות שונות בחברה הישראלית.

מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בשנת 2004, ביצעו 1874 צעירים בגילאים 12-18 עבירות

כלפי גוף האדם המלוות באלימות, ו- 307 צעירים אף ביצעו עבירות כלפי חיי אדם.

עקב ממצאים אלו, שמה לה מדינת ישראל למטרה, במשך שנים רבות, ובדומה למדינות אחרות, למגר את

התופעה. לצורך כך, הוקמו מנגנונים, מסגרות ורשויות שתפקידיהם המרכזיים הם שמירה על שלום הקטין,

שמירה על התפתחותו התקינה, ודאגה לשיקומו.

משפט עברי

מהי עמדת המשפט העברי בנושא זה של העמדת קטינים לדין? כיצד מתמודד הוא עם האינטרסים השונים של מיגור הפשיעה וההגנה על החברה מחד גיסא, ושמירה על זכויות הקטינים מאידך גיסא? נהלך בין המקורות הקדומים והמאוחרים וננסה לשאוב מהם עקרונות משפטיים בנושא הנדון.

ענישת קטינים במשפט העברי

1. דין "בן סורר ומורה"

המקור הקדום ביותר העוסק בענישת קטינים במשפט העברי הוא המקרא בפרשת 'בן סורר ומורה' (דברים, פרק כא), וזה לשון הכתוב

(יח) כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה אֵינָנו שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם:

(יט) וַתִּפְשׁוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מִקְמוֹ:

(כ) וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֵה אֵינָנו שֹׁמֵעַ בְּקוֹלֵנוּ זֹלֵל וְסָבֵא:

(כא) וַיִּרְגְּמוּהוּ כָּל אֲנָשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וְמָת וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקִּרְבְּךָ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ:

הוראת המקרא מתייחסת לבן סורר ומורד אשר אינו מציית לאביו ואמו וגם לאחר 'ייסורם' הוא אינו מקבל הוראתם. ענישה מחמירה וקיצונית זו עוררה כבר את תמיהתם של חכמי ישראל, והם התנו בה תנאים וסייגו בה סייגים בתורה שבעל פה, עד שאמרו: "אמר רבי שמעון: וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאים אותו לסקלו? אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב - דרוש וקבל שכר¹".

2. גיל האחריות הפלילית

המשנה במסכת סנהדרין מתייחסת לגיל הענישה האפשרי של בן סורר ומורה וקובעת כהאי לי שנא:

בן סורר ומורה, מאימתי נעשה בן סורר ומורה - משיביא שתי שערות, ועד שיקיף זקן, התחתון ולא העליון, אלא שדברו חכמים בלשון נקייה. שנאמר 'כי יהיה לאיש בן' (דברים כא), 'בן' - ולא בת, 'בן' - ולא איש. קטן פטור, שלא בא לכלל מצות².

המשנה קובעת גיל מינימום וגיל מקסימום לענישתו של בן סורר ומורה. היא קובעת שבן סורר ומורה איננו יכול להיות בוגר שכן הפסוקים מדברים על בן ומשמעות בן אינה כוללת בוגר. המשנה מוסיפה וקובעת שבן סורר ומורה אינו יכול להיות מתחת לגיל שלוש עשרה. זאת כיוון שבגיל זה הילד אינו מחויב במצוות וממילא אינו יכול להיענש על מה שאינו מחויב בו. בכך משמיעה לנו המשנה דין יסודי לפיו קטן מתחת לגיל המצוות

סנהדרין עא ע"א. לעומת עמדה זו, מופיעה בתלמוד דעה לפיה דין בן סורר ומורה הוא יישומי ואף הופעל - "אמר רבי יונתן: אני ראיתי, וישבתי על קברו" (שם). על הפער בין פשוטו של מקרא ובין פרשנותו הדין הלכה למעשה ראה בהרחבה, מ' ה.לברטל, מהפיכות פרשניות בהתהוותן, ירושלים תשנ"ז, עמ' 47 ואילך

פרק ח, משנה א²

אינו בר עונשין . נציין כי לגבי בת גיל הבגרות שנקבע הוא שתיים עשרה³ . מגיל זה הבת מחויבת במצוות וזהו גיל הענישה לגבי נשים.

ככל הנראה התפיסה במקורות היהודיים המוקדמים היא, שגיל שלוש עשרה לגבי בנים וגיל שתיים עשרה לגבי בנות, משקף בגרות ולכן בגיל זה הוטל חיוב המצוות⁴ . מעניין כי הרא"ש (המאה הי"ג-י"ד, אשכנז וספרד) סבר שקביעת גיל שלוש עשרה כגיל האחריות המשפטית היא בעלת תוקף דתי מטאפיזי:

וששאלת: מאין לנו דבן י"ג שנה ויום אחד הוא בר עונשין, אבל פחות מכן לא? דע, כי הלכה למשה מסיני הוא, והוא בכלל שיעורין חציצין ומחיצין, שהן הלכה למשה מסיני: דשיעור וקצבה לכל דבר נתן למשה בעל פה... כל אלו הלכה למשה מסיני הן. נאם אשר בן ה"ר יחיאל ז"ל.

היו שניסו להרחיב את גבולות האחריות המשפטית לפי ההלכה ולטעון שקטין המתקרב לגיל שלוש עשרה יתחייב בדין אך דעה זו לא התקבלה בקרב הפוסקים

פטור הקטין מענישה עולה גם ממדרש הלכה קדום מתקופת המשנה, שבו נקבע כדלהלן:

לפי שנאמר מות יומת המכה, יכול כל המכים מתים? קטן שהיכה, ושוטה שהיכה, והמלמד סופרים והמלמד תינוקות והמכה מכות מרדות והמכה מאהבה? אמר 'כי יזיד' (שמות כא יד) פרט לשוגג, 'איש' פרט לקטן⁵.

הפסוק המקראי קובע כי אם "יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות" (שמות כא, יד). פסוק זה עוסק בעונש המוות המוטל על הרוצח ומורה כי הרוצח אינו יכול למצוא מקלט במקום המקדש. מדרש ההלכה מדייק מהוראת הכתוב כי רק איש נענש בעונש המוות של רוצח אך לא קטין שכן הכתוב נוקט לשון איש.

הרשב"א (ספרד, המאה הי"ג) נשאל אודות נערים אשר נחשדו בקיום יחסים הומוסקסואלים האסורים על פי ההלכה והשיב כלהלן:

שאלת: בשני נערים יהודים, אחד בן י"א שנה, והשני בן י"ב שנה. העידו עליהם, כמו עשרים כותים, שהיו מקלקלין זה עם זה. תאיר עיני: אם הם פטורים, או חייבים, על פי עדות הכותים? או אם ח"ו יהיה הדבר אמת, אם הם פטורים או חייבים בדיני ישראל?...

תשובה: מה אתה שואלני על עדות הכותים, אין צריך שאלה ולא תשובה. ואם היה הדבר אמת, ששאלת מה דינם, דע: כי קטן פחות מבן י"ג שנה ויום אחד, וקטנה פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד, אינן בני עונשין, ואינן מומתין בב"ד (בבית דין)... אתה למד מכאן, שהגדול נענש ע"י ביאת הקטן. אבל הקטן, אינו נענש ע"י ביאת הגדול, שאין קטן בר עונשין. ולפי שלא בא לכלל מצות, וכמו ששנינו באותה משנה, שבפרק בן סורר (שם)⁶.

הרשב"א בהסתמך על המשנה שהוזכרה לעיל בנוגע לבן סורר ומורה קובע קטגורית שאין קטן בר עונשין.

הרמב"ם הדגיש שפטור הקטין מענישה הוא מוחלט ותקף אף לאחר שהתבגר. כך הוא פסק בנוגע לגניבת קטין:

וקטן שגנב פטור מן הכפל ומחזירין דבר הגנוב ממנו, ואם אבדו אינו חייב לשלם אף הקרן ואפילו לאחר שהגדיל⁷

ראה: נדה מה ע"ב; רמב"ם, הלכות אישות, פרק ב, הלכה א. נעיר שרק בן יכול להיעשות "בן סורר ומורה" ולא בת³
⁴ ראה דיקשטיין, לעיל הערה 4, בעמ' 365
ספרי זוטא, פרק לה⁵

⁶ שו"ת הרשב"א, חלק ה, סימן קעו

⁷ רמב"ם, הלכות גניבה, פרק א, הלכה ח

3. סמכות בית הדין להעניש את הקטנים "לצורך השעה"

במשפט העברי הוענקה לבית הדין סמכות לענוש, כולל הלקאה, שלא לפי הדין. נקבע בתלמוד כי "בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה":

תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה

בהתאם לעיקרון כללי זה, פסק הרמב"ם - על אף קביעתו שקטין נפטר כליל מחיוב בגין נזקו ומענישה בגין גניבתו - כי:

ראוי לבית דין להכות את הקטנים על הגנבה כפי כח הקטן כדי שלא יהיו רגילין בה, וכן אם הזיקו שאר נזקין, וכן מכין את העבדים שגנבו או שהזיקו מכה רבה כדי שלא יהיו משולחין להזיק.

הטור הזכיר את הלכתו של הרמב"ם והשולחן ערוך פסק כן להלכה. יש לציין שדין זה הוא מקורי לרמב"ם ולא נזכר בתלמודים. מדובר בפיתוח הלכתי של הרמב"ם בהתאם לסמכות הכללית שניתנה לבית הדין. המגיד משנה מדגיש זאת וכן את הרציונל של ההלכה:

זה לא מצאתי מבואר אלא נראה פשוט ואפילו למאן דאמר קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו הני מילי

בעבירות שבין אדם למקום אבל בעבירות שבין אדם לחברו ודאי לא, אבל מפרישן אותו כדי שלא יארע תקלה על ידו⁸.

הרציונל הוא, שכאשר הקטין מסכן את החברה בידי בית הדין להענישו על אף שלפי הדין הצרוף אין עליו אחריות פלילית. המעניין שלא רק העמדת הקטינים לדין מחודשת ברמב"ם אלא גם סוג העונש אשר הרמב"ם בחר להטיל על הקטינים. עונש מלקות איננו העונש בגין גניבה לפי ההלכה. העונש הוא תשלום כפל מערך הגניבה. הרמב"ם קבע עונש מיוחד לקטינים, בהתאם לרוח זמנו, לשם הרתעת הקטינים והסרתם מסטייתם החברתית. הרמב"ם הדגיש שהכאתו של הקטין תהא כפי כוחו של הקטין ולא יותר מכך. כן ציין הרמב"ם שתכלית ההכאה איננה גמול או נקמה אלא שיקום: 'כדי שלא יהיו רגילין בה'.

בהתייחסו לאפשרות חיוב הקטין בממון, פסק המשנה ברורה כי -

קטן שגנב או שהזיק ראוי לבית הדין להכותו שלא ירגיל בה, אבל אין צריך לשלם אם אין הגנבה בעין. וכל זה מדינא אבל לפנים משורת הדין בין שחבל בו בגופו או שהזיק לו בממונו צריך לשלם לו⁹.

אם כן לדעת המשנה הברורה, הלקאת הקטין היא דבר שראוי לבית דין לבצעו לעומת החיוב הממוני שהוא לפנים משורת הדין ותלוי ברצונו של המזיק הקטן.

הרדב"ז (רבי דוד בן זמרה, מצרים, המאה ה"ט) פסק בנוגע לקטין אשר גנב מאביו לטובת אחר ששכנעו לעשות כן כי:

⁹ משנה ברורה, סימן שמג, ס"ק ט

ומכל מקום בנידון דידן כיון שהיה קטן ראוי להענישו ולקונסו בגופו ובממונו כדי שלא יהא רגיל בכך שזה מביא לידי תקלה גדולה ורעה רבה וראיתי בזמני זה כמה נערים יצאו לתרבות רעה לסבה זו וראוי לעשות גדר בדבר¹⁰.

לדעת הרדב"ז ניתן להטיל על קטן אף קנס ממוני. בכך למעשה מופעלות על הקטין הסנקציות העונשיות המשמעותיות של המשפט העברי: מלקות וממון.

מחבר בן זמננו ציין בנוגע לקטינים שביצעו רצח כי:

הפחותים מגיל זה (שלוש עשרה לבן ושתיים עשרה לבת) שנאשמו ברצח ראוי לבית דין להענישם לפי אומד התפתחות שכלם והשערת מידת אחראותם וכפי כוח סבלם.

¹⁰ שו"ת רדב"ז, חלק א, סימן תלב

משפט ישראלי

גיל האחריות הפלילית במשפט הישראלי

גיל האחריות הפלילית – שבישראל הוא גיל 12¹¹ – הוא הגיל שממנו והלאה אדם לוקח אחריות פלילית על מעשיו.

החוק ממשיך לראות את הקטין כקטין כול עוד הוא מועמד לדין לפני שמלאו לו שמונה עשרה שנים וגם אם ההליך הפלילי נגדו ממשיך לאחר שנהפך לבגיר¹².

קטין שביצע עבירה לאחר שמלאו לו שתים עשרה שנים יועמד לדין בפני בית

משפט לנוער.

ואילו כול מי שמתחת לגיל זה ייחשב למי שעדיין לא מסוגל לתפוס את המשמעות האנטי-חברתית של העבירה, ולפעמיים גם את המשמעות של ההתנהגות שלו ולכן הוא לא נושא באחריות הפלילית על מעשיו.

השיקול שנילקח בקביעת גיל אחריות פלילית הוא הרצון להביא לשיקום את כול אותם הצעירים שפנו לעבריינות בגיל צעיר ובכך אולי לנסות למנוע מהם את החשיפה המוקדמת ואו המאוחרת למערכת המשפט הפלילי.

ס' 9 לחוק העונשין, תשל"ז-1977, ס"ח 226 (להלן: חוק העונשין).¹¹

ראה הגדרת "קטין" בס' 1 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971, ס"ח 134 (להלן: חוק הנוער).¹²

אחריות ההורים על הקטין במשפט הישראלי

למרות שהאחריות הפלילית מוטלת על הקטין שנמצא אשם בביצוע העבירות הפליליות.

החוק לא מנקה את הוריו מהאחריות. הוא מקנה להם מעמד מיוחד, החוק מחייב את ההורים להיות מעורבים לכול אורך ההליך הפלילי ואף מטיל עליהם לקחת חלק בתוצאות של המעשים האנטי חברתיים של ילדם הקטין, גם אם מעשים אלו נעשו ללא מעורבותם, ולעתים אף ללא ידיעתם.

ההורים הם האפוסטרופסיים הטבעיים של ילדיהם הקטינים¹³. התפקיד שלהם לדאוג לצורכי ילדיהם ומחובתם לספק לילדיהם צרכי מחייה ודאגה לבריאותם. בנוסף לכך ההורים מחויבים למנוע התעללות בילדיהם ואו חבלה בגופם, הורה שלא מקיים את החובות האלה נושא באחריות הפלילית ובתוצאות שנגרמו לחייו ואו לבריאותו של הילד עקב זה¹⁴.

אם זאת להורים גם נתונה הסמכות לייצג את ילדיהם¹⁵ הקטינים במהלך ההליכים נגדם.

הקטין נושא באחריות הפלילית ובתוצאות של העבירה שלו, אך עקב זה שהוא קטין והוא לא יכול לעמוד ברשות עצמו, אין לנקות את ההורים מאחריות מלאה אשר הם אלה שבינתיים דואגים לו.

ולכן החוק מחייב את ההורה להתייצב מיד לצידו של ילדו הקטין שנחשד בביצוע העבירה בשביל להבטיח שכול זכויות הילד התקיימו וגם בשביל להגן עליו ולמנוע פגיעה בלתי חוקית או בלתי נחוצה בשלומו ובחירותו של הקטין.

קטין שאין לו משפחה או שהמשפחה בוחרת לא לעמוד לצד הקטין, אין פלא שיסטה מדריך הישר,

כשאין מי שידאג לקטין ויעזור לו, מצבו יכול להידרדר¹⁶. היעדרותם של ההורים או חוסר היכולת שלהם לדאוג לילדם הקטין יכול לסכל את האפשרות של הקטין החשוד בעבירה לחזור לדרך הישר¹⁷.

הסיוע של המשפחה נורא חשוב במהלך כול ההליך המשפטי ובנוסף משפחה שהחליטה

לעמוד לעזרתו של הקטין יש להם את היכולת להשפיע על בית המשפט¹⁸ בשביל שינסה להקל בעונשו של הקטין או לנסות לעזור לקטין לחזור לדרך הישר.

ס' 14 לחוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות¹³

ס' 323 לחוק העונשין¹⁴

שם, ס' 15. לסקירה כללית ר' ד' שניט "כושר המשפטי של הקטין וסמכות ההורים לייצגו" חברה ורווחה ו' (1 15) 7.

¹⁶ ע"פ 184/57 אליאס נ' היועמ"ש, פ"ד יא 15 (3) 154.

ע"פ 90/57 זילברשטיין ונדלר נ' מדינת ישראל, פ"ד יא (2) 1049. למשפחה כגורם לעבריינות נוער¹⁷

ע"פ 365/80 מדינת ישראל נ' שבתאי, סביר טו 360¹⁸

עיכוב קטין

לשוטר יש את הסמכות לעכב אדם ובין היתר קטין, אם יש לו יסוד סביר לחשוב שהוא עבר עבירה, ולדרוש ממנו למסור את שמו וכתובתו. אם הקטין סירב, או שהנתונים שהקטין מסר היו לא מספיקים, רשאי השוטר לדרוש ממנו שיתלווה אליו לתחנת משטרה¹⁹, שוטר רשאי גם כן לעכב חשוד שהוא מתחת לגיל האחריות הפלילית.

אך עיכובו חייב להיות לטווח קצר ולאחר בירור כול הפרטים אין להחזיקו שם למעלה משעתיים²⁰.

אם קטין נמצא במצוקה וקורא לעזרה, השוטר צריך לבקש מהקטין להתלוות לתחנת המשטרה איתו רק אחרי שעשה הרבה ניסיונות לאתר את ההורים שלו בשביל לנסות להגיש לקטין עזרה מיידית במצוקה שלו.

ככל שגיל הקטין קטן יותר כך מודגשת המטרה של העיכוב בשביל להגן על שלומו של הקטין ובמיוחד אם הוא נמצא מסתובב בלי ליווי מבוגר היכולה לנבוע מכמה סיבות כמו למשל אי היכולת של ההורים לטפל בקטין ואו שהוא נמלט²¹ מהם ללא ידעתם.

ס' 2 לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], התשכ"ט-1969¹⁹

²⁰ פרק ג סימן ב א' 3. לפקודות הקבע של משטרת ישראל 14.01.05 (להלן; פקמ"י) ר' א' שרון, נוער בפלילים (התש"ן) 52²¹

מעצר קטין

קטין שמתחת לגיל האחריות הפלילית אין לעצור אותו ולא משנה עד כמה חמור המעשה שהקטין חשוד בו. בשביל להגן על החברה ולהשיב את הצדק מפני המעשים שלו, במדינת ישראל קיימים מספר מערכות טיפוליות ושירותי רווחה²² העוסקים בטיפולם של מקרים אלו.

כללי מעצר של קטינים נורא ברורים בחוק וקובעים כי ביצוע מעצר של קטין יהיה רק בתנאי שזהו האמצעי האחרון בלבד וכי לא היה ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך שפוגעת פחות בחירותו, וגם אז המעצר יהיה לפרק הזמן הקצר ביותר הנדרש. בהחלטה על מעצר קטין או על כבילתו יש להביא בחשבון את גילו ואת ההשפעה על שלומו הגופני והנפשי ועל התפתחותו²³.

מעצר יזום של קטין יבוצע על ידי חוקר נוער²⁴ ומקום המעצר לא יהיה בבית ספר, גן ילדים או קייטנה, אלא אם כן לא ניתן היה לדחות את המעצר

במקרה כזה, יש לתאם את אופן ביצועו עם מנהל המקום ולהתייעץ עם עובדי החינוך המכירים את הקטין כאשר יוסבר לקטין באופן ברור את סיבת הוצאתו ממקום שהותו²⁵.

לא תהיה כבילת קטין עצור במקום ציבורי אלא אם לא ניתן להשיג את מטרת הכבילה בדרך פוגענית פחות. כשאר הכבילה תהיה לפרק זמן הקצר ביותר²⁶

מחובתו של הממונה על תחנת המשטרה, שהובא אליו קטין שנעצר, להודיע על

כך בהקדם האפשרי לאחד מהוריו ואם לא ניתן להודיע להם מסיבות כאלה ואחרות להודיע לאדם קרוב אחר²⁷.

חובה זו מיישמת זכות יסוד של הקטין לשמירה על שלומו וחירותו.

הוריו של הקטין הם האפוסטרופסיים הטבעיים של הקטין ולכן באותה מידה הם זכאים לדעת את הסיבה ואת שמו של מי שעיכב את ילדם מלשוב הביתה, על מנת שבמקרה הצורך הם יוכלו להתערב לטובתו, לדאוג לו ולזכויות שלו.

חוק הנוער (טיפול והשגחה).²²

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 10א.²³

24. (חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 9ב(ב))

25. (חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 9ב(ג))

26. (חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 10ב(ב))

27. חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 19

ובמקרה שההורים נעדרים מסיבה כל שהיא, או שהקטין יתום, חובה להודיע על העיכוב למי שהקטין נמצא במשמורתו או ברשותו.

אם יש לקצין המשטרה חשש שהודעה להורי הקטין או לקרוביו על עיכובו עלולה לגרום לפגיעה בשלומו, הוא אינו חייב להודיע להם אלא רק לקצין המבחן לנוער. אם והקטין נמלט מבית הוריו בגלל בעיות אישיות, סכסוכים משפחתיים, התנהגות חריגה או אלימות שלו או של מישהו מבני משפחתו כלפיו, הודעה להורים עלולה לגרום לתגובה חריפה ולפגיעה בשלומו הגופני או הנפשי של הקטין.

ולכן יהיה צורך חיוני במעורבותו הדחופה של קצין מבחן, שהוא גורם סמכותי טיפולי, הקצין מגיש "עזרה ראשונה" וסעד בעת הצורך לקטין ובדרך כלל המשטרה נוהגת להודיע בכל מקרה של מעצר כזה לשירות המבחן לנוער, בנוסף להודעה להורים, גם כאשר אין חשש לשלום הקטין אבל במקרים חריגים המשטרה רשאית להודיע אך ורק לקצין המבחן.

הארכת מעצר של קטין

קטינים בני 12 עד 14 ניתן להחזיק במעצר ללא צו מעצר, לפרק זמן שאינו עולה על 12 שעות. אם אי אפשר להביא את הקטין לפני שופט תוך התקופה האמורה, רשאי קצין משטרה הממונה על תחנת המשטרה להאריך את מעצרו לתקופה נוספת שלא תעלה על 12 שעות²⁸.

קטין מעל גיל 14 ניתן להחזיק במעצר ללא צו מעצר, לפרק זמן שאינו עולה על 24 שעות. אם אי אפשר להביאו לפני שופט תוך התקופה האמורה, רשאי קצין משטרה הממונה על תחנת המשטרה להאריך את מעצרו לתקופה נוספת שלא תעלה על 24 שעות²⁹.

חוק הנוער מתיר בפירוש לקצין משטרה להאריך מעצרו של קטין אם המעצר דרוש בשביל להבטיח את בטחונו האישי או על מנת להרחיקו מחברת אדם בלתי רצוי³⁰.

אותה סמכות נתונה גם לבית המשפט שבפניו הובא קטין, ללא הגבלה של הגיל, והוא רשאי לצוות על מעצרו של קטין מאותן הסיבות³¹.

שוטר המבקש להאריך את מעצרו של הקטין מחויב להודיע להוריו על כוונותיו

בתי המשפט לנוער, מקפידים לדרוש מהשוטר המבקש את הארכת המעצר להצהיר

שאכן נמסרה להורי הקטין החשוד הודעה, ובדרך כלל הוא גם נדרש להציג

אסמכתא שנרשמה על ידי מבצע ההודעה.

במקרים מסוימים בית המשפט לא נעתר לבקשת שוטר להאריך את מעצרו של הקטין עקב זה שלא השתכנע שנמסרה הודעה להורי החשוד.

המחוקק ער לסכנה הנשקפת לקטין מהשפעתם השלילית ולחצם של יסודות שליליים אליו ומבין שהארכת מעצר אמורה להיעשות אך ורק בתנאי שזהו האמצעי האחרון בלבד וכי לא היה ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך שפוגעת פחות בחירותו³².

אך לפעמיים עולה הצורך להגן על הקטין מפני עצמו ואפילו לפעמיים מפני הוריו.

במקרים כאלה, גם כאשר החקירה המשטרית הסתיימה, מעצרן

של אותם הקטינים נועד כדי להגן על שלומם ולמנוע מהן פגיעות גופניות או נפשיות.

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 10ג(2)²⁸
חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה-מעצרים), התשנ"ו-1996, סעיף 30²⁹

שם, ס' 10 (2)³⁰

שם, ס' 10 (3)³¹

³² בש"פ 6023/11 פלוני נ' מדינת ישראל

חקירת קטינים במשטרה

קצין משטרה, ואו שוטר שהוסמך לכך רשאים לשאול שאלות לכל אדם כדי לברר אם בוצעה עבירה ומה נסיבותיה. כל נשאל חייב להשיב תשובות אמיתיות,

אך זכותו להימנע מתשובה שעלולה להפלילו³³. אין מטרת החקירה מציאת ראיות

להרשעת החשוד אלא לחשוף את האמת, בין שאמת זו עשויה להוביל לזיכוי של חשוד

ובין אם היא עלולה להוביל להרשעתו.

החקירה המשטרית אינה שונה לקטין הנושא באחריות פלילית, המשטרה

רשאית לגבות הודעה גם מקטין בין שביצע עבירה בעצמו ובין שהיה עד להתרחשות עבריינית

אך לקטינים החוק קובע התייחסות אחרת משאר החשודים.

חובה על המשטרה להתייחס לילדים בכבוד ולשמור על כל זכויותיהם.

על תחנת המשטרה מוטלת החובה להפריד ילדים קטנים ממבוגרים בתחנות המשטרה כאשר יש לוודא

שהקטינים החשודים לא יבואו במגע עם חשודים בגירים בתחנת המשטרה במידה האפשרית ובתנאים

ההולמים את גילו ואת צרכיו תוך כדי השגחה מיוחדת על שלומו הגופני והנפשי, וכלל יינתנו לו שירותי

חינוך ופנאי³⁴.

זכותו של קטין עצור שטרם הוגש נגדו כתב אישום לקבל מבקרים מבני משפחתו, מכתבים וקשר טלפוני,

אלא אם כן במקרה שלקצין הממונה יש חשד לשיבוש הליכי משפט ואז בסמכותו לאסור לקטין כול מגע חוץ

גופי³⁵.

³³ ס' 2 לפקודת הפרוצדורה הפלילית (עדות) חא"י כרך א (ע) 439

³⁴ חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיפים 13(א) ו-13(ב)א

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 13(ב)ב³⁵

החלטה על החזקת קטין במעצר עם קטינים אחרים תתחשב בשלמו, בהפרש הגילים, בסוגי העבירות, בעברם הפלילי ובחשש ממעשי אלימות ביניהם³⁶.

חובה לתת לקטין חשוד מידע כשהוא מובא לתחנת המשטרה ובנוסף על המשטרה ליידע את הילד מיד עם הגעתו לתחנה בצורה ברורה שמתאימה לגילו את פרטי העבירה המיוחסת לו ואת הזכויות העומדות בפניו. על תחנת המשטרה בנוסף לכך מוטלת החובה להודיע להוריו שהקטין החשוד מעוכב בתחנת המשטרה ואו מוזמן לחקירה משטרתית³⁷ ושהם מתבקשים להגיע לשם בהקדם האפשרי, לזכות הקטין עומדת הרשות להשתמש לייצוג עורך דין ואו לייצוג הוריו ואם אין באפשרותו לממן עורך דין הוא זכאי למימון של עורך דין מטעם המדינה³⁸.

אם זאת המשטרה מתחייבת גם למסור הודעה להוריו של הילד על פרטי העבירה המיוחסים לו כאשר באפשרותם להיות נוכחים בחקירתו, אלא אם כן הקטין הביע התנגדות לכך מנימוק סביר, כאשר בנוסף לכך גם רשאי קצין מוסמך שלא לאפשר נוכחות הורה בנסיבות מסוימות³⁹.

ההסדרים בשלב החקירה עצמה אומרים שככל אין לחקור או לבקש מהקטין לתת הצהרה בדבר העבירה שבה הוא נחשד אלא רק בנוכחות הורה, אפוטרופוס או מבוגר אחר (שאינו איש משטרה) שמפקד תחנת המשטרה מינה לשם כך.

על אף האמור, מפקד תחנת המשטרה רשאי להתיר חקירה או לקיחת הצהרה שלא בנוכחות

מבוגר אם יש לו יסוד סביר להניח שעוכב החקירה יגרור סכנת חיים, סכנה לנזקי גוף או לנזק

חמור לרכוש, שיבוש ראיות או השמדתן או הימלטות של שותפים לעבירה.

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 13ב(ג)³⁶

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 9א)³⁷

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 9ט)³⁸

חוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), התשל"א-1971, סעיף 9ח)³⁹

העמדת קטינים לדין במשפט הישראלי

לתובע סמכות להחליט שלא להעמיד קטין לדין, אם הוא סבור שאין במשפט עניין לציבור⁴⁰, ובנוסף לכך אחת הסיבות הנוספות היא כאשר הקטין מתפקד במסגרת חינוכית או עמלנית ונמצא בהשגחה ובטיפול הולם של משפחתו, על סמך המלצת קצין המבחן⁴¹ שערך חקירה בתיק של הקטין, הקטין יכול שלא לעמוד לדין.

אם זאת גם מעורבותם של ההורים בשלב זה חשובה מאוד, שיתוף הפעולה שלהם עם שירותי

המבחן, יכולה להטות את דעתו של קצין המבחן לזכותו של הקטין בכך שקצין המבחן ימליץ על סגירת

התיק עקב ראייתו שהקטין פונה לדרך הישר בעזרתם ובתמיכתם של משפחתו.

אפשר לראות שהורים משכילים וברמה חברתית טובה, שמודעים לסמכויות שירות

המבחן, המשטרה, התביעה, והיועץ המשפטי לממשלה, יכולים להוות דוגמא חיובית לקטין ובכך

להבטיח הידוק בהשגחה ולהשפיע על סגירת התיק או על עיכוב ההליכים נגד הקטין.

לעומתם, כאשר מדובר במשפחה במצוקה, שבנה הסתבך בעבירה קלה, ואשר הם לא יכולים להוות בשבילו

דוגמא חיובית ואשר לא יעשו שום דבר בנידון בשביל להחזיר את ילדם הקטין לדרך הישר,

קצין המבחן יכול להגיע למסקנה שחוסר התיפקוד של המשפחה ודוגמא השלילית שהם מהווים עבורו

מחייבת התערבות חיצונית ואף העמדה לדין אף על פי שהסתבכותו יכולה להיות מקרית.

כפי שאפשר לראות להורה מעמד מיוחד עם סמכויות, חובות ואחריות להתנהגות העבריינית

של בנו הקטין והוא רשאי, ולעתים חייב, ליטול חלק בהליך הפלילי ואף לשאת באחריות

חלקית.

⁴⁰ ס' 60 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב — 1982

⁴¹ ג' סימן ב' ס' ז' ג. 1. לפקמ"י

המשפט העברי בהשוואה למשפט הישראלי

אפשר לראות הרבה חפיפות בחוקים ובסייגים בכול מה שקשור לעבריינות נוער גם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי

אך יש ביניהם גם נקודות שוני רבות כמו למשל:

1. במשפט העברי לא מוכרת הגדרה של קטין אשר נושא באחריות הפלילית כפי שהיא מוכרת במשפט הישראלי לגבי נערים ונערות בגילאי 13-18.

2. לעומת המשפט הישראלי אשר אומר שקטין אשר מתחת לגיל האחריות הפלילית כאשר עושה עבירה אינו נושא בעונש, במשפט העברי בית הדין מוסמך לחרוג מכללי הענישה ואף גם להעניש קטין שמתחת לגיל האחריות הפלילית עקב שיקולים לגבי טובת החברה.

מה שדומה בשני סוגי המשפט זה :

1. גיל האחריות הפלילית במשפט הישראלי אינו שונה בהרבה מגיל האחריות הפלילית במשפט העברי .

2. גם המשפט הישראלי וגם המשפט העברי מאמין בדרכי ענישה חלופיים למעצר עבריין קטין בשביל לנסות לשקמו ולהחזירו לחברה ולדרך הישר.

משפט משווה

1. גיל האחריות הפלילית במדינות בעולם:

מסמכים בין-לאומיים רבים עוסקים בגיל האחריות הפלילית ובהגנות המיוחדות שצריכות להינתן לקטינים בהליכי חקירה ברחבי העולם. אך המדינות עדיין שומרות לעצמן את הזכות לקבוע לבד איך תראה מערכת המשפט שלהם.

אך אם זאת קיימים כללים של האו"ם (כללי בייג'ין)⁴² הקובעים סטנדרטים מינימליים למערכות משפט לנוער ברחבי העולם כמו למשל למרות ההבדלים ההיסטוריים והתרבותיים בין מדינות, אסור שגיל האחריות הפלילית יהיה נמוך מדי, יש לקבוע את הגיל המתאים מתוך התחשבות בבגרות הרגשית, השכלית והאינטלקטואלית של הקטינים.

גיל האחריות הפלילית אינו קבוע ומוסכם על כל המדינות, והוא נקבע בכל מדינה ומדינה לפי המסורת

המשפטית שלה. ברוב המדינות המערביות גיל האחריות הפלילית הוא בין 12 ל-14, אך במדינות

מסוימות (ובהן רבות ממדינות ארה"ב) נקבעו גילים נמוכים הרבה יותר – בין 6 ל-10

ולעומת זאת במדינות אחרות, ובהן בלגיה ומדינות סקנדינביה, נקבע גיל גבוה יותר – בין 15 ל-18

מה שנוגע למדינות כמו קנדה ואירלנד גיל האחריות הפלילית הוא 12, ואילו בבריטניה הגיל הוא 10

2. חקירת קטינים במשטרה ברחבי העולם:

חשיבות הליכי החקירה במשטרה במדינות שנהוגה בהן שיטת משפט אדברסרית⁴³

ברורה, שכן ממצאי החקירה ישמשו בדרך כלל את התביעה כבסיס הראייתי להליך נגד הנאשם

⁴² United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"), Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985

בשיטת משפט אדברסרית, הנהוגה בעיקר במדינות האנגלוסקסיות הפועלות על-פי המשפט המקובל, ההליך מבוסס על כך שכל צד (התובע והנאשם) מציג לפני הרשות השופטת את טענותיו וראיותיו, ותיק התביעה מבוסס בדרך כלל על חקירת הנאשם במשטרה⁴³

אבל גם במדינות שנהוגה בהן שיטת משפט אינקוויזיטורית⁴⁴ לחקירת המשטרה יש משקל רב, שכן בפועל המשטרה מטפלת ברוב התיקים, ותיעוד החקירה נכלל בתיק המשפטי ומשמש ראיה נגד הנאשם עם זאת, המסורת המשפטית בשיטה האדברסרית מעגנת במפורש ובמפורט את ההגנה על זכויות החשוד הנחקר במשטרה, מתוך תפיסה שהוא הצד החלש יותר בהליך, בייחוד כאשר מדובר בחשודים פגיעים כמו קטינים. לעומת זאת, בשיטה האינקוויזיטורית, התפיסה היא שבשלב החקירה אין צורך בהגנות פרוצדורליות על החשוד, שכן ממילא החקירה נחשבת "שיפוטית".

בשלוש מדינות שנהוגה בהן שיטת משפט אדברסרית – קנדה, בריטניה ואירלנד. ההסדרים להגנה על קטינים בשלוש המדינות הללו דומים בעיקרם, אך יש הבדלים בפרטי ההסדרים. ההגנות העיקריות, המוקנות לקטינים בחקירה משטרתית בכל שלוש המדינות: החובה ליידע את הקטין בדבר זכויותיו החובה להודיע להוריו (או למבוגר אחר) על קיומה של החקירה, זכות היועצות בעורך-דין, החובה להפריד בין קטינים לבגירים בתחנת המשטרה וחובת המשטרה לשקול הפעלת הליכים חלופיים כנגד הקטין במקום להעמידו לדין.

בשיטת משפט אינקוויזיטורית, הנהוגה בעיקר במדינות מערב אירופה הפועלות על-פי המשפט הקונטיננטלי, חקירת⁴⁴ המשטרה נחשבת ברמה התיאורטית שלב מקדמי, והחקירה המשמעותית יותר נעשית על-ידי השופט החוקר או התובע שהוא בעל תפקיד מעין שיפוטי)

סיכום ורפלקציה אישית

בעבודה זו דנו וראינו איך מתייחס החוק לעבריינות נוער, ראינו איך הוא בא לידי ביטוי ומאיזה גיל אנו מתחילים להיות אחראים למעשינו, בנוסף גם ראינו את רגישות החוק לנושא זה והניסיון לעזור לקטין העבריין להשתקם.

אפשר לראות שעבריינות נוער הייתה עוד בימי המקרא וחוקים רבים מאז חופפים את חוקינו ויחסנו לנוער עבריין ובפרט קטין כיום.

במשך העבודה נחשפתי הרבה לנתונים סטטיסטיים לגבי מצב העבריינות במדינות העולם ובפרט בישראל ונחרדתי לגלות את מספרי העתק של העבריינות בנוער אך שמחתי לגלות שישראל עושה את מיטב מאמציה בשביל לשנות את המציאות העגומה, מדינת ישראל פועלת ברוך לב בכול מה שקשור לעבריינים צעירים ובכלל קטינים, מדינת ישראל עושה ומשקיעה כספים רבים בפיתוח תוכניות שיקום ומוסדות רווחה אשר יטפלו בעניין וישקמו את הנוער העבריין ויחזירו לדרך הישר בשביל שיוכל להשתלב בחברה כצעיר מן המניין.

נספחים

משפט ישראלי

בשנת 2009, 2.6 צעירים מתוך כל 1,000 באוכלוסייה חויבו בדין. השיעורים בקרב הערבים נמוכים מהשיעורים בקרב היהודים, לגבי כל סוגי העברות. בכל קבוצות האוכלוסייה, העברות השכיחות ביותר של העבריינים הצעירים היו כלפי רכוש, כלפי ביטחון המדינה וכלפי הסדר הציבורי

עבריינים צעירים שחויבו בדין, לפי סוג עברה וקבוצת אוכלוסייה, 2009

ערבים	יהודים ואחרים		סך הכל	סוג עברה
	מזה: יהודים	סך הכל		
מספרים מוחלטים				
538	1,773	1,989	2,527	סך הכל
185	488	549	734	כלפי ביטחון המדינה והסדר הציבורי
110	382	430	540	כלפי גופו של אדם
187	638	708	895	כלפי רכוש
56	265	302	358	שאר העברות
שיעורים ל-1,000				
2.0	2.7	2.8	2.6	סך הכל
0.7	0.7	0.8	0.8	כלפי ביטחון המדינה והסדר הציבורי
0.4	0.6	0.6	0.6	כלפי גופו של אדם
0.7	1.0	1.0	0.9	כלפי רכוש
0.2	0.4	0.4	0.4	שאר העברות

השיעורים חושבו מתוך האוכלוסייה הממוצעת של עבריינים צעירים

משפט עברי

פרשת השבוע – פרשת אמור

”וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו”

פרשת המקלל - התיוג הפלילי ומטרותיו

ויצא בן אישה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל, וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי. ויקב בן האישה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אתו אל משה, ושם אמו שלמית בת דברי למטה דן. ויניחיהו במשמר, לפרש להם על פי ה'. וידבר ה' אל משה לאמר. הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו, ורגמו אתו כל העדה. ואל בני ישראל תדבר לאמר, איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו. ונקב שם ה' מות יומת, רגום ירגמו בו כל העדה. (ויקרא כד, י-טז)

פרשת המקלל מאפשרת לקורא להיחשף באופן נדיר למלוא התמונה של השתלשלות מעשה העברה שלא כהרגלו, הכתוב אינו מסתפק בתיאור של המעשה האסור והעונש המוטל עליו, אלא מתאר גם את החוטא, את משפחתו ושבטו ואת המניעים של מעשה העברה והנסיבות העובדתיות. הכתוב גם מפרט את אופן יישום גזר הדין הלכה למעשה ואת ביצוע גזר הדין הפומבי, סקילת הנאשם

פרשת המקלל היא מודל להדגמת כוחו של התיוג הפלילי והשימוש בכוחו של התיוג החברתי כשיקול בדרכי הענישה בפלילים במשפט העברי והישראלי.

(תאוריית התיוג היא תאוריה בקרימינולוגיה לפיה החברה מגיבה לכל פעולה חברתית, באמצעות הטלת תגית חיובית או שלילית על פעולה מסוימת והמבצע אותה.)

בכול מה שקשור לעבריינות נוער המשפט הישראלי מודע היטב לכוחה של הסטיגמה החברתית גם מבלי להתבסס על המשפט העברי אך הוא עדיין לוקח מימנו חלקים רבים. עוצמתו של התיוג הפלילי והחברתי עלול למנוע את שיקומו של הקטין שפשע, ומעתה ועד עולם יינעלו בפניו דרכי התשובה. מסיבה זו, זוכה קטין המעורב בפלילים ליחס של אזרח ששגה ולא של עבריין מועד. בנסיבות מסוימות, אף גונזים את חומר החקירה. המדינה והמשטרה עושים מאמצים רבים בשביל למנוע תיוג של קטין כעבריין כבר בגיל צעיר בשביל לעזור לו בשלב מאוחר יותר להשתלב בחברה ולעבור תהליך של שיקום וחזרה לדרך המוטב אך ההליך הזה הוא חד-פעמי, והוא נעשה רק אם הודה הקטין במעשהו והביע נכונות להתנצל בפני הנפגע ולפצותו במה שאפשר, והוא מותנה גם בהתרשמות החוקר שהקטין לא ישוב לדרך העבריינות.

ביבליוגרפיה

משפט ישראלי

חקיקה

חוק לכשרות המשפטית והאפוטרופסות תשכ"ב 1962

פקודת סדר דין פלילי תשכ"ט 1969

חוק הנוער תשל"א 1971

חוק העונשין תשל"ז 1977

סדר דין פלילי נוסח משולב תשמ"ב 1982

חוק סדר דין פלילי-סמכויות אכיפה ומעצרים תשנ"ו 1996

פסיקה

ע"פ 90/57 זילברשטיין ונדלר נ' מדינת ישראל, פ"ד יא (2) 1049

ע"פ 184/57 אליאס נ' היועמ"ש, פ"ד יא 15 (3) 154.

ע"פ 365/80 מדינת ישראל נ' שבתאי, סביר טו 360

בש"פ 6023/11 פלוני נ' מדינת ישראל

מאמרים

פרפ' אהרון אנקר, עדת קטין בלא שבועה לאור החקיקה החדשה, תשמב, 1982

עו"ד דינה דרק, הסדרים מיוחדים לחיקרת קטינים, 2 בטבת תש"ע, 2009

אלי שרון, נוער בפלילים, פרק ד, תשנ"ד 1993

משפט עברי

משנה ברורה, סימן שמג, ס"ק ט

פרק ח, משנה א

רמב"ם, הלכות גניבה, פרק א, הלכה

שו"ת הרשב"א, חלק ה, סימן קעו

שו"ת רדב"ז, חלק א, סימן תלב

ספרי זוטא, פרק לה